

S^t. HALLVARD

OSLO BYES VEL • TIDSSKRIFT FOR BYHISTORIE, BYUTVIKLING OG MILJØ • NR. 1/2017

Losæter – kulturinstitusjon uten vegger

- Slaget om pølsevognene
- Oslos forsvunne bensinstasjoner

EN HISTORIE OM GEITMYRSVEIEN 11

Fra byvilla til studiehjem

*Av Ellen Ruth Flo, seniorarkitekt i Statsbygg.
Masterstudent i arkitekturvern ved Arkitektur og designhøyskolen i Oslo.*

Studiehjem for Unge Piger, i Geitmyrsveien 11, feiret 100-års jubileum i 2017. Huset og tomten der Studiehjemmet har stått siden 1916, er en staselig eiendom med et verdig «ansikt utad». Studiehjemmet har som formål å gjøre det lettere for unge kvinner å studere og være selvstendige. Men før «Studiehjemmet» og den store villaen så dagens lys i 1896, hadde eiendommen gått gjennom store forvandlinger. Vekst og urbanisering gjenspeilet utviklingen man ellers også så i Christiania. På under 50 år gikk området fra å være åpen mark til et sofistisert boligstrøk.

Frederik Petter Brandt (1829-91), rettshistoriker og juridisk professor, med Nordstjerneordenen og St. Olavs orden, 1880.¹⁷

Foto: Wikipedia

Geitmyrsveien 11 ble registrert som adskilt eiendom like etter at St. Hanshaugen ble innlemmet i Kristiania by i 1859. Dr. Prof. Juris. Frederik Petter Brandt (1825-91) kjøpte eiendommen en gang mellom 1860 og 1862. St. Hanshaugen var på denne tiden helt annerledes fra hvordan vi kjenner området i dag. Omgivelsene var landlige og åpne, men det var slettes ingen pyntelig park. Til daglig foregikk aktiviteter som søppelbrenning, mellomagring av bøndernes gjødsel på vei til og fra byen, lemping av hestekadavre på Merrahaugen og koking av trykksverte (som visstnok var meget brannfarlig)¹. Det var ikke et tre å se, bare berg. Det kan godt tenkes at Frederik Petter Brandt kjøpte eiendommen som en investering, siden omgivelsene ikke var så forlokkende. Men tomten lå høyt og solrikt, med utsikt ned til fjorden.

I 1862 søkte Brandt om å utvide det lille huset han hadde kjøpt². Huset ble utvidet i 1867 med bibliotek og dagligstue i første etasje og soverom i 2. etasje. Området rundt var fortsatt åpent, ubebygget og landlig. Naboen mot nord (i krysset av kommende Brandts gate og Herman Foss' gate) var «Premiebakken», det første hopp- og lenderennet i Christiania drevet av Centralforeningen og Christiania Skiklubb.³

FRA SOMMERLØKKE TIL BYVILLA

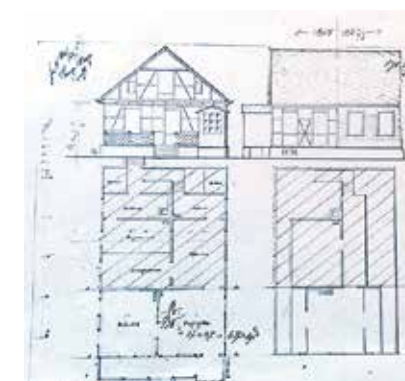
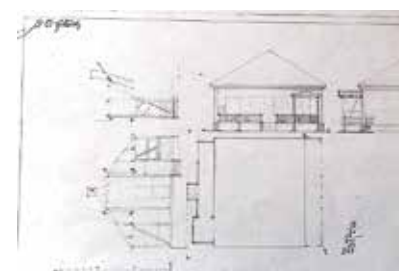
På et kart fra 1881, ser man et helt annet hus på tomten i Geitmyrsveien 11. I følge branntaksten fra 1883 er det nå «et murhus med veranda i granitt og et hjørnetårn 9 meter høyt». Dette huset har sannsynligvis stått der siden 1871. Husets forside og inngangsdør

Utsnitt kart 1860 – like etter at området ble del av Kristiania by. Kart: www.kartverket.no

T.v. Brandt ønsket å utvide huset og brukte denne søknadstegningen av trehuset i 1862. Foto: Ellen Ruth Flo

T.h. 1867, huset er utvidet med bibliotek og dagligstue. Foto: Ellen Ruth Flo

Kart fra 1867 viser ingen bebyggelse på tomten, men det er byggemeldt to saker i Geitmyrsveien 11. Kart: www.kartverket.no

Kart fra 1881 viser murbygningen fra 1871.

Kart: www.kartverket.no

Situasjonsplan fra 1887 viser utvidet murhus og enda en bygning.

Foto/Illustrasjon: Ellen Ruth Flo.

Skilt utenfor inngangen til eiendommen i Oscarsgate 25¹⁸.

Foto: Ellen Ruth Flo

Tegning av villaen i Geitmyrsveien 11-13. Fasade mot øst (dagens utforming) med sort strek, villaen fra 1887 med rød strek.

Tegning: Ellen Ruth Flo.

vender mot syd og mot en hage i engelsk stil som strekker seg helt ned til dagens Fougstad gate. Murhusets oppbygging fremstår som et tidstypisk eksempel på en pittoresk, asymmetrisk komposisjon av volumer med sirlige detaljer. Denne sammensatte formen var rådende også i Homansbyen. Det viser seg at det kanskje ikke var en tilfeldighet. Brandt var nemlig den første beboeren i Oscarsgate 24 i 1859; et lite hus i en hage med forskutt gavlvegg og karnapp, tegnet av Georg Andreas Bull. Den intime skalaen, grønne omgivelser og den sammensatte formen er den samme. I 1887 ble murhuset i Geitmyrsveien utvidet mot nord med enda et smalt tilbygg over to etasjer med karnapp. Etter denne utvidelsen bodde Brandt der knapt 8 år, før han døde i 1891, 66 år gammel.

FRA BOLIG TIL BYGÅRD

Huset ble først arvet av Frederik Brandts bror, Kristian, som etter noen år selger den til sin sønn, Johan Brandt⁴. Kontrakten ble utarbeidet av advokatene Seip og Bonnevie, navn som skulle gå igjen i husets historie senere. At valget falt på Johan (den fjerde sønnen i rekken) skyldes kanskje at han var det eneste barnet med ingeniørbakgrunn og med kunnskap om bygninger. Johan var nemlig sekretær på Kristiania Bygningschefens kontor⁵ under Bygningschef Georg Andreas Bull, og nestkommanderende i et kontor som skulle ta seg av en by som vokste i rekordfart.⁶

Johan Brandt satt umiddelbart i gang med det store om- og påbyggingsprosjektet som har gitt huset sin nåværende form. Husets fotavtrykk ble først gjort speilvendt og dermed fordoblet. Deretter ble huset økt til tre høye etasjer i mur, pluss loft. Det gamle murhuset ble *svelget helt*; det eneste gjenkjennelige er tårnets form, som ble videreført

Bemalt takrosett.

Foto: Ellen Ruth Flo

Kaminovn med speil.

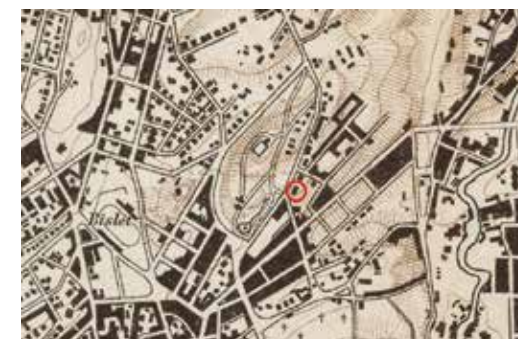
Detaljer av skyvedører med nyrenessanse detaljering.

Detaljer av overdådig strekdekor og dekorativt takmaleri.

Fotos: Ellen Ruth Flo

i planen, men forvandlet til det ugjenkjennelige i høyden. Tårnet ble gjort om til 1890-årenes høyeste mote, nemlig hjørnetårn med kuppel. Forvandlingen var forbløffende. Innredningen og interiøret var svært moderne for sin tid: kaminovner med speil, bemalt gipsstukkatur og strekdekor, utskårede dører med «speilglass», linoleum på våtromsgulv, elektrisk ringeklokke, innlagt vann, zinkbekte kuppel og skifertak⁷

og nytt, samlet fasadeuttrykk i høymotens ny-renessansestil. Bygningen ble forvandlet fra en pittoresk enebolig til en stor bygård med staselige leiligheter.

Utsnitt av kart 1904

Kart fra 1921. Dette viser i hvilken grad Geitmyrsveien ble bygget ut etter 1900. Brandts gate, navngitt i 1901 vises for første gang.

Kart. www.kartverket.no

OMGIVELSE OG KONTEKST - ST. HANSHAUGEN

Inntil 1890-årene var det fri sikt ned til fjorden fra haugen, men nå var byen i ferd med å ta igjen haugen.

Fra 1861 til 1900 ble St. Hanshaugen et stadig mer parkpreget område. I 1865 plantet Selskabet for Christiania Byes Vel 1275 trær. Fra det tidspunkt og frem til 1900, ble parken utvidet med areal og publikumsfasiliteter;⁸ musikkpaviljonger, vannreservoar (1872-75)⁹, restaurant (1890), kunstig bekk (1889), og bjørn og apekatt i bur,¹⁰ blant annet. Trikken ble anlagt oppover Ullevålsveien i 1899 av Kristiania kommunale Sporveier¹¹. Disse faktorene bragte St. Hanshaugen mye nærmere byen og hevet området status. St. Hanshaugen ble et sted der byens bedrestilte etablerte seg med store, staselige leiligheter, fremfor hus på landet eller i bysentrum.

1915 - KRISTINE BONNEVIE OG LILLA HANSEN

I årene frem til 1915 var hele bygningen i Geitmyrsveien 11 brukt som leilighetsgård. Området var tett bebygd, og både dyrehagen, skibakken og vannreservoar forsvant til fordel for mer bymessige elementer. Første verdenskrig var i gang og den kjente vitenskapskvinne og professor Kristine Bonnevie, var sterkt engasjert i leve- og arbeidskår til kvinnelige studenter. Bonnevie hadde gode grunner til dette;

Kristine Bonnevie.

Foto: Rude & Hilfling/Oslo Museum

selv hadde hun overvunnet en rekke hindringer og motforestillinger for å nå frem i universitetsmiljøet og vitenskapelige kretser. Allerede som 23-åring publiserte hun sin første vitenskapelige artikkel, men det var først etter mange års arbeid og en lang kamp. For at hun skulle få professorstilling ved det Det Kongelige Frederiks Universitet i Kristiania, måtte loven endres, «Våren 1912 ble det tillatt å ansette kvinner i «Statens embeder», en lov som ifølge forfatter Inger Nordal gjerne kan kalles «Lex Bonnevie»..... I 1911 ble hun valgt inn som den første kvinne i det som ble omdøpt til Det Norske Videnskaps-Akademie. Hun var også den første norske kvinnelige opposent til en doktorgrad noen år tidligere. I tillegg var hun en grundig og engasjert foreleser, og holdt en rekke foredrag i radio og i folkeakademier over hele landet.»¹²

Så i 1915 ble Bonnevie oppmerksom på Geitmyrsveien 11: et passende sted for hennes studenthjems-planer. Det kan spekuleres om hun hadde familiær forbindelse til advokatbedrift Seip og Bonnevie¹³, som utarbeidet kjøpekontrakten mellom Kristian Brandt og sin sønn Johan i 1896¹⁴.

Det ble satt i gang en omfattende pengeinnsamling i 1915, som bragte inn 35.000 kroner. Pengeinnsamling var satt i gang av komiteen ledet av Bonnevie, til formål å kjøpe en eiendom egnet til studiehjem. Med betydelig pengebidrag fra Constance Nygård, var det nå mulig å kjøpe 3. og 4. etg i Geitmyrsveien 11. Sammen med en gruppe sterkt engasjerte kvinner, ble dermed Studiehjemmet etablert som en ideell stiftelse den 20. august 1916. Grunntanken deres var klar og entydig,

«...hjemmets beboere skaffes ikke bare rom og logi, men ogsaa arbeidsro og hjemlig hygge, og at omgangstonen er sund og god, saa at hjemmet – uten at øve paatryk paa de unges personlige anskuelser – kan danne et betryggende miljø for deres naturlige utvikling.»¹⁵

Arkitekt Lilla Hansen.
Foto: Universitet i Oslo

Thomas Heftyes gate 42,
tegnet av arkitekt Lilla
Hansen i 1910
Foto: Wikipedia

KVINNELIG ARKITEKT

Deres plan for bygget var å ominnrede 3.etg og bygge ut loftet i 4.etg, til værelser og tilhørende fasiliteter. Hovedkomiteen engasjerte Lilla Hansen (1872-1962), en av Norges første kvinnelige arkitekter (med egen praksis fra 1912). Hansens hadde tegnet hus i Kristiania-området i ca. 10 år. Hennes karriere fikk en stor oppgang da hun vant første premie i en konkurranse for et stort leiegårdskompleks i Thomas Heftyes gate 42 i 1911. Det var passende at en kvinnelig arkitekt fikk dette oppdraget; Studiehjemmets styremedlemmer og viktige bidragsytere besto av mange høyt utdannede kvinner i utradisjonelle yrker (leger, tannleger, professorer) som alle ønsket å fremme kvinners sak.

Lilla Hansen tegnet 41 værelser, pluss gymnastikksal, bibliotek, spisesal, rom til bestyrerinde og pikeværelser. Ominnredningen ble tegnet med mange særegne detaljer og gode planløsninger, som fortsatt er i bruk i dag. Under kuppelen i 4.etasje er biblioteket. Alle rom i denne etasje fikk vinduer ved at Hansen løftet taket uten å forstyrre fasadeuttrykket, som er et kunststykke i seg selv. Hansens arbeid med Geitmyrsveien 11 omfattet hele designarbeidet og offentlig saks-

behandling. Alt sto klart til innflytting ved hovedkomiteens siste møte den 27.juni 1916.¹⁶

Det sies at Kristine Bonnevie besøkte byggeplassen nesten daglig under arbeidet, noe som viser hvor engasjert hun var. Dette engasjementet fortsatte med uendret styrke opp gjennom årene; hun var Stiftelsens styreformann i 31 år, fra 1916 til 1947. Fra 1.verdenskrig til slutten av 2.verdenskrig var Bonnevie aktiv i alt som gjaldt studentene. Da det var matmangel i krigsårene, etablerte hun en kjøkkenhage hvor studentene (og hun selv) dyrket mat, slik at de fikk – om ikke annet – én potet til middag, hver dag.

Mange historier kan fortelles om Studiehjemmet, men bygningens dramatiske forvandlinger tar slutt her. I 1974 kjøpte Stiftelsen første og andre etasje og eide hele huset. Antall værelser ble utvidet til 67. Nødvendige tilpasninger har skjedd i takt med samfunnsendringer; det er verken bestyrerinde eller stuepiker mer, og middag må man lage selv. Men kvalitetene fra 1896, og de utsøkte løsningene Lilla Hansen brakte til bygningen, er bevart.

Etter et kulturhistorisk vurdering kan man se på huset i Geitmyrsveien 11 som et resultat av samspeilet mellom fire sterke mennesker, der

Detalj i fjerde etasje
tegnet av arkitekten
Lilla Hansen.

Guttebenken i fjerde
etasje. Inngangsparti
tegnet av Lilla Hansen.
Fotos: Ellen Ruth Flo

Biblioteket i 4.etasje
slik det ser ut i dag.
Foto: Ellen Ruth Flo

hver av dem viser noe særegent fra sin tidsperiode. Fredrik Petter Brandt oppførte sin nydelige byvilla i en park i beste nyromantiske tradisjon; og vi kan fortsatt se spor etter hans tårnværelse. Hans nevø Johan Brandt, Bygningschefens sekretær, endret huset ganske presist til 'Oslo anno 1896'; det vil si, bygg stort, bygg fort, med hjørnetårn – for å tilby den urbane, borgerlige klasse alt som er moderne. Tjue år senere var det ikke byens utvikling, men krig og store samfunnsendringer som preget folket. Kvinner var i ferd med å få en stemme i samfunnet, og en av de sterkeste var Kristine Bonnevie. Hun så et behov og handlet deretter; bygården mot parken skulle gi kvinner mulighet til å utdanne seg *på sine egne premisser*. Lilla Hansen fant sin stemme i arkitekturen. Med sine gjennomtenkte, presise grep, klarte Hansen å uttrykke stedets og brukernes identitet: nemlig det lekne, noe nytt i det gamle, lavmælt og pragmatiske i bunn. Dette viser hvordan kulturhistorien, menneskene og intensjoner kan endre det vi ser. ●

NOTER

- 1 Oslo Byleksikon, oppføring «Sankt Hanshaugen».
- 2 Byantikvaren i Oslo, oppsummerende notater i saksmappen. Søknad innlevert 05.03.1862, avslått 11.03.1862.
- 3 Bjerknes, s.274.
- 4 Kjøpekontrakt mellom Ingeniørmajor Kr. Hagemann Brandt og Ingeniør Johan Brandt, 6.april 1895, utarbeidet av Advokatene Bonnevie og Seip.
- 5 Kristiania adressebok, 1903. Personsøk: Joh. Brandt «sekretær (Bygningschefens kontor) Gjetem. Vn 11. http://arkivverket.no/URN:db_read/db/49237/981/?size=medium&mode=0
- 6 G.A. Bull var Stadskonduktøren i Christiania (1865 til 1897/8), som kombinerte rollene som reguleringssjef, oppmålingssjef, byarkitekt og bygningssjef. Etter en omorganisering i 1898 var han Bygningschefen frem til 1903, en separat enhet der Johan Brandt hadde rolle som sekretær.
- 7 Branntaktsregister, 14.desember 1895 og 18.april 1896.
- 8 Walmann, Anette. «Det begynte med St. Hanshaugen», *TOBIAS* 2 og 3, 2006, s. 10-15.
- 9 Vannreservoar var egentlig anlagt som «trykkreduksjonsbassenget». Bruun, s. 88.
- 10 Bjerknes, Ernst. «St. Hanshaugen – parken», *St. Hallvard* 16.årgang, 6.hefte (1938), s.279.
- 11 Bruun, Ole Daniel. *Arkitektur i Oslo: en veiviser til byens bygningsmiljø*. Oslo, Kunnskapsforlaget, 2008. s.87
- 12 Blehr Lånkan, 2015. <http://www.aftenposten.no/norge/Kristine-Bonnevie-ga-alt-for-vitenskap--og-seiret-61143b.html> Lastet ned 24.10.2016, kl16:01.
- 13 Både Seip og Bonnevie familiene går igjen blant Studiehjemmets bidragsyttere, blant andre Ellen Bonnevie Seip som var formann (1974-82)
- 14 Både Seip og Bonnevie familiene går igjen blant Studiehjemmets bidragsyttere, blant andre Ellen Bonnevie Seip som var formann (1974-82)
- 15 §1.2 fra Statuttene, gjengitt i *Studiehjem for unge piker gjennom 75 år*. (Oslo, Stiftelse Studiehjem for unge piker, 1991), s.9.
- 16 Syrstad, E. og Stubberud, K., *Studiehjem for unge piker gjennom 75 år*. (Oslo, Stiftelse Studiehjem for unge piker, 1991).
- 17 «Frederik Petter Brandt», Wikipedia, 03.03.15, kl 21:47.
- 18 <http://www.artemis.no/arc/historisk/oslo/homansbyen/oscars.gate.25.html>